

УДК 378.13:37.013.47

Іваній Ігор

ORCID 0000-0001-8245-1371
Scopus-Author ID 57190422362*Доктор педагогічних наук, доцент,
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
(м. Суми, Україна) E-mail: ivanii.ihor@gmail.com*

Дубинська Оксана

ORCID 0000-0001-7088-3484

*Кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
(м. Суми, Україна) E-mail: okdubynska@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

У статті розглянуто особливості духовно-морального виховання майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту (створення соціокультурного творчого середовища, використання соціально-виховних технологій, модернізація фізкультурної освіти через персоналізацію, інноваційність, мережеву взаємодію та інше). У межах дослідження проведено дослідно-експериментальну роботу, яка здійснювалася у період 2017–2022 рр. У дослідженні приймало участь 140 студентів Навчально-наукового інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Зафіксована позитивна динаміка відношення майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту до базових суспільних цінностей надає підставу для оцінки позитивної спрямованості особистості майбутнього фахівця в ефективності процесу духовно-морального виховання у закладі вищої освіти.

***Метою** статті було виділити й обґрунтувати особливості духовно-морального виховання майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту; вивчити динаміку змін характеру відношень майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту до базових суспільних цінностей.*

***Методологія.** Методологія нашого дослідження базується на системному та особистісно-орієнтованому підходах, які враховують психолого-педагогічні джерела інформації та аналізують сучасний педагогічний досвід шляхом впровадження інноваційних освітніх технологій для освіти осіб з особливими освітніми потребами. Ми використовували багаторівневий системний аналіз інформаційних наукових джерел, що базується на загально-, частково-науковому та конкретно-науковому філософському рівнях пізнання.*

***Наукова новизна** полягає у встановленні основних підходів до вивчення особливостей духовно-морального виховання в процесі особистісного розвитку майбутніх фахівців з фізичної культури.*

***Висновки.** Експериментальне дослідження, спрямоване на виявлення особливостей духовно-морального виховання майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту і перспектив професійної діяльності викладача, дозволяє нам побачити не тільки характер ставлень майбутнього фахівця до світу, до інших людей, до самого себе, але й зміни цих ставлень, тобто відслідкувати можливу динаміку особистісного зростання. Зафіксована позитивна динаміка ставлення майбутніх фахівців до базових суспільних цінностей надає підстави для оцінки позитивної спрямованості особистості майбутнього фахівця з фізичної культури та спорту й ефективності процесу духовно-морального виховання у закладі вищої освіти засобами створення соціокультурного творчого середовища, впровадження соціально-виховних технологій, а також модернізації професійної фізкультурної освіти (регіоналізація, інноваційність, трансграничність, сіткова взаємодія та інше).*

***Ключові слова:** духовно-моральне виховання, базові суспільні цінності, особистісний розвиток майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство усвідомлює необхідність вирішення проблем виховання дітей та молоді, особливо пов'язаних з формуванням особистісної сімейної і соціальної культури, громадянськості, патріотизму і моральності. Формування соціальної культури (здатність до свідомого особистісного, професійного, громадянського самовизначення та інше), сімейної культури (базової цінності сім'ї як першооснови нашої належності до народу, турбота про продовження роду та інше), особистісної культури (готовність і здатність до морального самовдосконалення, самооцінки, розуміння смислу свого життя, індивідуально-відповідальній поведінці та інше) залишаються основним пріоритетним напрямком у духовно-моральному вихованні майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми духовно-морального виховання молоді, що навчається розглядають В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень та інші. Автори вказують, що духовно-моральна значущість різних професій не є однаковою. Чим вищий соціальний статус професійної групи, тим більше вимог до духовно-морального характеру ставлять суспільство до представників цієї професії і тим складніше буде процес входження молодих фахівців у професійну сферу діяльності.

У суспільстві, педагогічному середовищі сформувалася стійка думка про престижність праці і авторитет педагога з фізичної культури та спорту їх соціальної цінності. Духовно-моральні якості майбутніх фахівців у цій галузі повинні формуватися на одному із перших рівнів підготовки майбутніх фахівців у сфері фізичної культури та спорту. Однак, як показує аналіз навчально-методичної літератури, вкрай мало досліджень присвячених цій проблемі. Лише в окремих роботах розглядаються формування креативності студентів у процесі соціального виховання [5], соціокультурної компетентності фахівця з фізичної культури та спорту [1], питання духовної культури вчителя фізичного виховання [6], підготовка студентів фізкультурно-спортивних спеціальностей до соціально-педагогічної діяльності з сім'єю [7]. Однак особливості духовно-морального виховання майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту вивчалися недостатньо.

Мета дослідження – виділити й обґрунтувати особливості духовно-морального виховання майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту; вивчити динаміку змін характеру відношень майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту до базових суспільних цінностей.

Методологія. Методологія нашого дослідження базується на системному та особистісно-орієнтованому підходах, які враховують психолого-педагогічні джерела інформації та аналізують сучасний педагогічний досвід шляхом впровадження інноваційних освітніх технологій для освіти осіб з особливими освітніми потребами. Ми використовували багаторівневий системний аналіз інформаційних наукових джерел, що базується на загально-, частково-науковому та конкретно-науковому філософському рівнях пізнання.

Наукова новизна полягає у встановленні основних підходів до вивчення особливостей духовно-морального виховання в процесі особистісного розвитку майбутніх фахівців з фізичної культури.

Методи та організація дослідження. Проведена в межах дослідження дослідно-експериментальна робота здійснювалася у період 2017–2022 років. Всього у дослідженні прийняло участь 140 студентів Навчально-наукового інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Вивчити характер відношень студента до цінностей можливо, спостерігаючи за його поведінкою й емоційним станом у повсякденному житті; у суспільно створених педагогічних ситуаціях; у рольових, ділових, організаційно-діяльнісних, соціально-змодельованих іграх; у групових дискусіях з актуальних проблем, у спільних творчих справах та інше. Якісна сторона особистісного зростання студента визначалася за допомогою спостереження і контент аналізу письмових робіт студентів (рефератів, статей в журналах, есе).

У якості основного діагностичного інструментарію нами використовувався питальник «Особистісне зростання» (розроблений за методикою Л. О. Щоголевої) [8], котрий дає змогу не лише якісно, але й кількісно зробити аналіз характерологічних змін студентського ставлення до основних цінностей європейської цивілізації, до сім'ї, вітчизни, природи, світу, знань, праці, культури, оточуючих, власне людського «Я». Його особливістю є не порівняння студентів із певним універсалом вихованості, а відстеження динаміки особистісних змін студентів, що дозволяє побачити зрушення викладачів у вирішенні тих чи інших проблем духовно-морального виховання, виділенні й корегуванні особливостей даного процесу. Оскільки особистісне зростання – явище динамічне, опитування проводили у два етапи: перший зріз (ПЗ) – на першому курсі (грудень 2015 року), другий зріз (ДЗ) – на четвертому курсі (травень 2020 року). У ході дослідження були виявлені рівні розвитку відношення студентів до тієї чи іншої цінності: стійке – позитивне відношення, ситуативно-позитивне, ситуативно-негативне, стійке негативне. Зауважимо, що характеристика рівнів надає наближену, типізовану картину того, що стоїть за відповідями студентів на відповідну групу питань. Це не точний діагноз, це тенденція, привід для педагогічних роздумів.

Результати дослідження та їх обговорення. Оцінки поточного (статичного) стану ціннісних відносин студентів до світу, до інших людей, до самого себе показали, що 7,2 % студентів мають стійке-позитивне відношення, 20,1 % – ситуативно-позитивне, 40 % – ситуативно-негативне, 32,4 % – стійке-негативне. У кінці дослідження була відмічена тенденція до позитивної динаміки рівнів стійкого-позитивного відношення – 37,8 %, ситуативно-позитивного – 32,2 %, на фоні процентного зменшення у 2 рази ситуативно-негативного та у 3,7 рази стійкого-негативного відношення.

Зведені показники особистісного розвитку студентів

Характер відношення	Групи										Середнє значення		Ф*, змін
	1		2		3		4		5		ПЗ	ДЗ	
	ПЗ	ДЗ	ПЗ	ДЗ	ПЗ	ДЗ	ПЗ	ДЗ	ПЗ	ДЗ			
Стійке-негативне	28,3	5,8	53,2	5,6	39,8	10,1	30,1	10,1	32,3	12,1	32,4	58,8	4,1
Ситуативно-негативне	35,3	17,5	44,6	22,1	42,1	28,3	40,2	20,1	38,1	19,2	40,0	20,2	3,41
Ситуативно-позитивне	28,5	47,1	16,2	35,7	18,1	26,2	20,1	30,2	23,8	28,6	20,1	32,2	2,52
Стійке-позитивне	5,9	28,8	5,6	33,2	10,5	38,1	20,2	40,4	4,8	42,9	7,2	57,8	5,91

Примітка: Ф* – кутове перетворення Фішера

Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити висновок про те, що на початку дослідження спостерігалась значна кількість респондентів, які знаходилися на рівнях стійкого-негативного (32,4 %) та ситуативно-негативного (40 %) відношенні за такими цінностями, як відношення студента до сім'ї, до свого духовного і внутрішнього «Я», до свого здоров'я, а також відношення до людини як такого, іншому в порівнянні з констатуючим етапом емпіричного дослідження – ситуативно-позитивне відношення (33,2 %), стійке-негативне відношення (37,8 %). Висока позитивна динаміка була зафіксована саме за даними цінностями, що сприяло в цілому особистісному зростанню майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту.

Для статистичного доказу ефективності проведеної роботи використовували критерій Ф* – кутове перетворення Фішера, що дозволило стверджувати: для студентів, які мають більш високі показники характеру відносин до базових цінностей (ситуативно-позитивне відношення Ф*=2,52 та стійке-позитивне відношення Ф*=5,91) у кінці дослідження значно вище, ніж на початку. Ефективним результатом процесу духовно-морального виховання майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту є позитивна динаміка їх відношення до тієї чи іншої цінності від низького рівня (стійке-негативне відношення) до високого (стійке-позитивне відношення).

У типах і формах поведінки студентів відбувається результат процесу духовно-морального виховання у закладі вищої освіти. Майбутній фахівець з фізичного виховання та спорту здатний самостійно вибирати напрямок своєї діяльності, управляти своїми діями, відповідати за результати своєї роботи. Оцінка якості духовно-морального виховання майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту ні в якому разі не може розглядатися як підсумкова оцінка самих цих фахівців, а лише як оцінка результатів процесу виховання у закладі вищої освіти.

Підкреслюючи позитивні моменти дослідження, необхідно відзначити, що результативному формуванню особистісної, сімейної й соціальної культури сприяв облік у педагогічному процесі виділених і обґрунтованих особливостей духовно-морального виховання майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту.

1. Регіональна система освіти як комплексна зміна особистості майбутнього фахівця з фізичного виховання та спорту, формування цінностей і полікультурного світогляду, розвиток толерантності завдяки взаємодії людей, які живуть на цій території з урахуванням етнокультурно-історичних, соціально-політичних особливостей регіону й природного оточення [4].

2. Полікультурний підхід до духовно-морального виховання передбачає врахування культурних та виховних інтересів різних національних та етнічних меншин. Крім того, цей підхід сприяє взаємодії між особами з різними традиціями. Полікультурне виховання сприяє розвитку в людині почуття солідарності та взаєморозуміння, що має на меті забезпечення миру та збереження культурної ідентичності різних народів.[1; 3].

3. Соціокультурна модернізація системи фізкультурної освіти як поглиблення й інтеграція навчальних курсів, орієнтованих на базові позитивні суспільні цінності у відповідності з різними потребами й інтересами студентів (наприклад «Інтеграція міждисциплінарного гуманістичного знання у контексті сімейного виховання», «Креативні технології у соціальному вихованні особистості» тощо [1; 2; 7].

4. Використання у педагогічному процесі системно-діяльнісного підходу, що передбачає розвиток особистості як процесу входження людини у різні соціальні групи при організації конкретних видів діяльності [1].

5. Інтенсивність технологічної складової процесу духовно-морального виховання за рахунок використання самостійних форм активності (соціально орієнтовані акції, суспільно корисні справи, соціальна творчість) і технологій креативного розвитку особистості (технологія розвитку групової активності; технологія активного навчання; технологія дослідницької діяльності; технологія творчого проектування; технологія вирішення творчих завдань; технологія спільної творчої діяльності; інтерактивні технології; ігрові технології та інше) [3; 5; 7].

6. Трансграничність освіти через розширення сфери духовно-морального виховання, що передбачає розумне поєднання групових і індивідуальних форм роботи, інформаційно-комунікаційних технологій навчання через сітку Інтернет та інші.

7. Використання сіткової взаємодії, орієнтованої на діалог культур (обмін думками, емоціями), соціального партнерства як взаємодії з носіями інших соціальних позицій (фахівцями-професіоналами, бізнесменами, представниками органів влади та інше), що дозволяє здійснювати наступність між інститутами соціалізації, у тому числі й закладами вищої освіти у вирішенні виховних завдань [5].

8. Соціокультурне креативне середовище закладу вищої освіти як сукупність історично склавшихся факторів, обставин, ситуацій, тобто цілісність спеціально організованих педагогічних умов розвитку особистості, її можливостей і потенціалу. Сам процес духовно-морального виховання у закладі вищої освіти – це ситуація, зразок, середовище, в якому знаходиться студент протягом усього періоду навчання.

Формування духовно-моральних цінностей відбувається під впливом соціально-педагогічного середовища, укорінених традицій, виховної діяльності та авторитетних особистостей, які відповідальні за виховний процес. Крім того, творче середовище також грає важливу роль, оскільки воно визначає соціальну потребу у формуванні характеру та ціннісних орієнтацій особистості.

Висновки. Експериментальне дослідження, спрямоване на виявлення особливостей духовно-морального виховання майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту і перспектив професійної діяльності викладача, дозволяє нам побачити не тільки характер ставлень майбутнього фахівця до світу, до інших людей, до самого себе, але й зміни цих ставлень, тобто відслідкувати можливу динаміку особистісного зростання. Зафіксована позитивна динаміка ставлення майбутніх фахівців до базових суспільних цінностей надає підстави для оцінки позитивної спрямованості особистості майбутнього фахівця з фізичної культури та спорту й ефективності процесу духовно-морального виховання у закладі вищої освіти засобами створення соціокультурного творчого середовища, впровадження соціально-виховних технологій, а також модернізації професійної фізкультурної освіти (регіоналізація, інноваційність, трансграничність, сіткова взаємодія та інше).

References

1. Іваній І. В. Про філософські та соціологічні засади педагогічного фізкультурно-спортивного процесу. *Scilnce and Education a New Dimensiton, Pedagogyand Phychlogy*, VI (67), 2018. 24–38.
Ivanii, I. V. (2018). Pro filosofski ta sotsiologichni zasady pedahohichnoho fizkulturno-sportyvnoho protsesu [About the philosophical and sociological foundations of the pedagogical physical culture and sports process]. *Scilnce and Education a New Dimensiton, Pedagogyand Phychlogy*, VI (67), 2018. 24–38.
2. Іваній І. В. Соціокультурна компетентність фахівця з фізичного виховання та спорту: метод. реком. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. 40 с.
Ivanii, I. V. (2016). Sotsiokulturna kompetentnist fakhivtsia z fizychnoho vykhovannia ta sportu [Sociocultural competence of a specialist in physical education and sports] : metod. rekom. Sumy, Ukraine: A.S. Makarenko SumSPU.
3. Мехед О. Б. Формування здорового способу життя як важлива частина виховання та соціалізації підростаючого покоління. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 4 (160). НУЧК, 2019. С. 84–88 с.
Mekhed, O. B. (2020). Formuvannia zdravoho sposobu zhyttia yak vazhlyva chastyna vykhovannia ta sotsializatsii pidrostaiuchoho pokolinnia [Formation of a healthy lifestyle as an important part of education and socialization of the younger generation]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Chernihiv's'kyu kolehium» imeni T. H. Shevchenka – Bulletin of the T. G. Shevchenko National University «Chernihiv Collegium»*. Chernihiv, Ukraine: NUChK. 4(60). 84–88.
4. Осташевський М. Л. Спортивній кузні Сумщини – 35. Суми: Університетська книга, 2015, 312 с.
Ostashevskiy, M. L. (2015). Sportyvniy kuzni Sumshchyny – 35 [Sports Forge of Sumy region – 35]. Sumy, Ukraine: Universytetska knyha.
5. Петришин Л. Й. Змістовий аспект формування креативності майбутніх соціальних педагогів як запорука ефективності їх професійної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород: Говерла, 2014. Вип. 30. С. 127–131.
Petryshyn, L. I. (2014). Zmistovyi aspekt formuvannia kreatyvnosti maibutnikh sotsialnykh pedahohiv yak zaporuka efektyvnosti yikh profesiinoi diialnosti [The substantive aspect of the formation of creativity of future social pedagogues as a guarantee of the effectiveness of their professional activity]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: Serii: Pedahohika. Sotsialna robota – Scientific Bulletin of Uzhhorod University: Series: Pedagogy. Social work*. Uzhhorod, Ukraine: Hoverla. 30. 127–131.
6. Татенко В. О. Духовна культура вчителя, як складова його професійної культури. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. № 9. С. 92–99.
Tatenko, V. O. (2011). Dukhovna kultura vchytelia, yak skladova yoho profesiinoi kultury [The teacher's spiritual culture as a component of his professional culture]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*. 9. 92–99.

7. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні : теорія і методика : монографія. Харків : Нове слово, 2007. 395 с.
Trubavina, I. M. (2007). Sotsialno-pedahohichna robota z simieiu v Ukraini : teoriia i metodyka [Social and pedagogical work with the family in Ukraine: theory and methodology] : monograph. Kharkiv, Ukraine: Nove slovo.
8. Щоголева Л. О. Моніторинг якості освіти: теоретико-методологічний аспект. *Педагогічний пошук*. 2014. № 2. С. 36–40.
Shchoholeva, L. O. (2014). Monitorynh yakosti osvity: teoretyko-metodolohichniy aspekt [Monitoring the quality of education: theoretical and methodological aspect]. *Pedahohichniy poshuk – Pedagogical search*. 2. 36–40.

Ivanii I.

ORCID 0000-0001-8245-1371
Scopus-Author ID 57190422362

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
(Sumy, Ukraine) E-mail: ivanii.ihor@gmail.com

Dubynska O.

ORCID 0000-0001-7088-3484

Candidate of sciences in physical education and sports, Associate professor,
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
(Sumy, Ukraine) E-mail: okdubynska@gmail.com

FEATURES OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

The article examines the peculiarities of spiritual and moral education of future specialists in physical culture and sports (creating a sociocultural creative environment, using social and educational technologies, modernization of physical education through personalization, innovation, network interaction, etc.). Research and experimental work was carried out within the framework of the study, which was carried out in the 2017-2022. The recorded positive dynamics of the attitude of future specialists in physical culture and sports to basic social values provides a basis for evaluating the positive orientation of the future specialist's personality in the effectiveness of the process of spiritual and moral education in the institution of the higher world.

The purpose of the article was to highlight and substantiate the peculiarities of spiritual and moral education of future specialists in physical culture and sports; to study the dynamics of changes in the attitude of future specialists in physical culture and sports to basic social values.

Methodology. The methodology of our research is based on systemic and person-oriented approaches that take into account psychological and pedagogical sources of information and analyze modern pedagogical experience through the implementation of innovative educational technologies for the education of persons with special educational needs. We used a multi-level system analysis of scientific information sources, based on the general, partially scientific and specifically scientific philosophical levels of knowledge.

The scientific novelty consists in establishing the main approaches to the study of the peculiarities of spiritual and moral education in the process of personal development of future specialists in physical culture.

Conclusions. An experimental study aimed at identifying the specifics of the spiritual and moral education of future specialists in physical education and sports and the prospects of a teacher's professional activity allows us to see not only the nature of the relations of the future specialist to the world, to other people, to himself, but also to changes in these relations, that is, from following the possible dynamics of personal growth. The recorded positive dynamics of the attitude of future specialists to basic social values provides grounds for evaluating the positive orientation of the personality of the future specialist in physical culture and sports and the effectiveness of the process of spiritual and moral education in a higher educational institution by means of creating a socio-cultural creative environment, introducing socio-educational technologies, as well as modernization professional physical education (regionalization, innovation, transboundary, network interaction, etc.).

Keywords: spiritual and moral education, basic social values, personal development of future specialists in physical culture and sports.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2023 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор О. Б. Мехед